

POSTANOWIENIE

27 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Monika Koba

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 27 lutego 2025 r. w Warszawie
zażalenia G.W.

na wyrok Sądu Okręgowego w Koninie

z 15 lipca 2024 r., I 1Ca 682/23,

w sprawie z powództwa G.W.

przeciwko Skarbowi Państwa-S.P.K.

o zapłatę,

1) uchyla zaskarżony wyrok;

**2) pozostawia rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie
w sprawie.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 8 września 2023 r. Sąd Rejonowy w Kole zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – S.P.K. na rzecz powoda G.W. kwotę 36 442 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od 2 czerwca 2020 r. do dnia zapłaty, a w pozostałym zakresie oddalił powództwo i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Rejonowy ustalił, że powód był jednym ze współników P. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K. (dalej także jako: „V”). Wspólnicy posiadali po 30 udziałów o wartości – według stanu na 15 kwietnia 1992 r. - 1 miliona zł. Majątek spółki stanowiła niezabudowana nieruchomość położona w T., dla której Sąd Rejonowy w Kole prowadzi księgę wieczystą nr [...] o wartości 73 000 zł.

Zgodnie z art. 9 ust. 2a zd. 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. Nr 121, poz. 770, ze zm. - dalej: „p.w.u.k.r.s.”), podmioty podlegające obowiązkowi wpisu do KRS, które były wpisane zgodnie z uprzednio obowiązującymi przepisami do rejestrów sądowych, a nie złożyły do 31 grudnia 2015 r. wniosku o wpis do KRS uznaje się za wykreślone z rejestru z dniem 1 stycznia 2015 r. Majątek tych podmiotów zgodnie z art. 9 ust. 2b p.w.u.k.r.s. nabywał natomiast nieodpłatnie Skarb Państwa, ponosząc jednocześnie odpowiedzialność z nabytego mienia za ich zobowiązania. Prawa współników i innych osób uprawnionych do udziału w majątku polikwidacyjnym wygasły z chwilą wykreślenia podmiotu z rejestru. Artykuł 9 ust. 2b p.w.u.k.r.s. na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11 grudnia 2019 r. (P 13/18) został uznany za niezgodny z art. 64 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Wobec nie złożenia przez współników „V.” w ustawowym terminie wniosku o wpis tej spółki do KRS, podmiot ten zakończył swój byt prawny z dniem 1 stycznia 2016 r. i nieruchomość stanowiąca własność spółki przeszła nieodpłatnie z mocy prawa na Skarb Państwa. Na podstawie decyzji S.K. z 28 sierpnia 2020 r. jako właściciel - w prowadzonej dla nieruchomości księdze wieczystej - został wpisany Skarb Państwa (S.K.).

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Rejonowy – na podstawie art. 417¹ § 1 k.c. - uwzględnił powództwo stwierdzając, że w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego powód jako były wspólnik spółki V. został pozbawiony wskutek bezprawia legislacyjnego prawa do udziału w majątku polikwidacyjnym spółki, które przeszło nieodpłatnie na rzecz Skarbu Państwa.

Nie podzielił stanowiska pozwanego, który nie kwestionując powództwa co do zasady, negował swoją legitymację bierną. Jego zdaniem legitymacja ta wynika z art. 9 ust. 2 j.p.w.u.k.r.s., zgodnie z którym, w postępowaniach dotyczących mienia i zobowiązań, o których mowa w art. 9 ust. 2 b tej ustawy oraz w innych sprawach dotyczących gospodarowania tym mieniem, Skarb Państwa jest reprezentowany przez starostę wykonującego zadania z zakresu administracji rządowej właściwego ze względu na ostatnią siedzibę podmiotu wykreślonego z rejestru. Treść art. 9 ust. 2 j.p.w.u.k.r.s. określa zatem starostę jako podmiot właściwy także do reprezentowania Skarbu Państwa w sprawach o odszkodowanie za szkodę poniesioną przez wydanie aktu normatywnego niezgodnego z Konstytucją.

Stwierdził, że wysokość należnego powodowi odszkodowania – wobec posiadania przez niego 50% udziałów w spółce - odpowiada ½ części udziału w nieruchomości, której wartość ustalił na podstawie opinii biegłego z zakresu wyceny nieruchomości na kwotę 73 000 zł (73 000 zł: 2 = 36 500 zł). Mając na względzie, że żądana przez powoda kwota 36 442 zł jest niższa od należnego mu odszkodowania, uwzględnił w całości powództwo w zakresie należności głównej.

O odsetkach orzekł na podstawie art. 455 w zw. z art. 481 § 1 uwzględniając, że pozwany został wezwany do wypłaty odszkodowania pismem z 22 maja 2020 r., doręczonym 25 maja 2020 r., przyjmując siedmiodniowy termin jako wystarczający do realizacji objętego wezwaniem żądania. W pozostałym zakresie żądanie zasądzenia odsetek oddalił.

Wyrokiem z 15 lipca 2024 r. Sąd Okręgowy w Koninie – na skutek apelacji pozwanego Skarbu Państwa (S.P.K.) - uchylił zaskarżony wyrok, zniósł postępowanie przed Sądem pierwszej instancji i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania

apelacyjnego uznając, że doszło do nierozpoznania istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.).

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko Sądu Rejonowego, że powód jako były wspólnik wykreślonej z rejestru spółki ma prawo do odszkodowania od Skarbu Państwa, pozbawienie wspólników prawa do udziału w majątku pozostałym po wykreślonym podmiocie stanowi bowiem niezgodne z Konstytucją bezprawie legislacyjne (art. 77 ust. 1 Konstytucji oraz art. 417¹ k.c.).

U podstaw uznania, że Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy leżało natomiast stwierdzenie, że Sąd ten nieprawidłowo odniósł się do kwestii związanej z legitymacją bierną podmiotu reprezentującego w postępowaniu Skarb Państwa i pochoinnie przyjął, że na podstawie art. 9 ust. 2 j.p.w.u.k.r.s. organem zobowiązanym do naprawienia szkody powstałej w wyniku wydania aktu normatywnego niezgodnego z Konstytucją jest Starosta.

Sąd drugiej instancji wyjaśnił, że co do zasady, legitymowany biernie w sprawie o odszkodowanie na podstawie art. 417¹ § 1 k.c. jest podmiot, który wydał niekonstytucyjny akt normatywny. W przypadku gdy wydał go organ państwowy odpowiedzialny jest Skarb Państwa i pojawia się tu problem właściwej *statio fisci* (art. 67 § 2 k.p.c.). W razie wydania ustawy problem jest złożony i może nastroczać trudności, skoro w procesie legislacyjnym uczestniczy wiele podmiotów, przy czym rola Sejmu jest kluczowa, gdyż to właśnie ten organ uchwała akt normatywny. W świetle powyższego uznał, że należy wnikliwie rozważyć kwestię legitymacji biernej w odniesieniu do indywidualnych realiów sprawy.

Sąd Okręgowy dostrzegł, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego stwierdzono, że wyrok nie może być uchylony tylko z tej przyczyny, że wymienia niewłaściwy organ uprawniony do reprezentowania Skarbu Państwa. Stwierdził jednak, że każdy przypadek powinien być traktowany indywidualnie z uwzględnieniem wszystkich okoliczności sprawy. Jego zdaniem wydanie wyroku zmieniającego sprowadziłoby proces do postępowania jednoinstancyjnego naruszając konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności.

Sąd Okręgowy wskazał, że podczas ponownego rozpoznania sprawy Sąd Rejonowy powinien, przed wydaniem rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, dokonać prawidłowej analizy zagadnienia legitymacji biernej pozwanego.

Wyrok ten zaskarżył zażaleniem powód wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zażaleniowego.

Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. oraz art. 386 § 2 k.p.c.

Pozwany w odpowiedzi na zażalenie wniósł o jego oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Trafnie zarzuca skarżący, że w okolicznościach sprawy nie wystąpiła sytuacja pozwalająca Sądowi Okręgowemu na skorzystanie z kompetencji do wydania orzeczenia kasatoryjnego z uwagi na nierozpoznanie przez Sąd Rejonowy istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.).

Pojęcie nierozpoznania istoty sprawy interpretowane jest jako wadliwość rozstrzygnięcia, polegająca na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania przez ten Sąd materialnej podstawy żądania albo oceny merytorycznych zarzutów strony przy bezpodstawnym przyjęciu, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zob. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999 nr 1, poz. 22 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36, i z 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2).

Wykładnia językowa, systemowa i funkcjonalna tego zwrotu pozwala na przyjęcie, że wszelkie inne wady rozstrzygnięcia, dotyczące naruszeń prawa materialnego, czy też procesowego (poza nieważnością postępowania i nieprzeprowadzeniem postępowania dowodowego w całości), nie uzasadniają uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych i zagadnień materialnoprawnych, które pojawiły się w sprawie, nie jest równoznaczne z nierozpoznanem istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. (zob. m.in. wyrok

Sądu Najwyższego z 6 lutego 2019 r., II PK 290/17, niepubl. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z 18 maja 2017 r., I CZ 57/17, niepubl.; z 30 czerwca 2017 r., I CZ 69/17, niepubl.; i z 13 kwietnia 2018 r., I CZ 38/18, niepubl.). Odmienne ocena prawna, nawet jeśli łączy się z potrzebą poczynienia uzupełniających ustaleń, nie upoważnia przypisania sądowi pierwszej instancji nierozpoznania istoty sprawy, a dowodzi jedynie, że – zdaniem sądu drugiej instancji – istota sprawy została rozpoznana nieprawidłowo (zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2009, nr 6, poz. 55; postanowienie Sądu Najwyższego z 28 lutego 2014 r., IV CZ 129/13, niepubl. oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 marca 2015 r., III CSK 221/14, niepubl.).

Argumentacja Sądu Okręgowego i jego zalecenia co do dalszego postępowania nie potwierdzają nierozpoznania istoty sprawy w przedstawionym rozumieniu tego pojęcia.

Sąd pierwszej instancji rozpoznał sprawę co do istoty orzekając merytorycznie w przedmiocie żądania zasądzenia odszkodowania. Poczynił ustalenia faktyczne, przeprowadził w pełnym zakresie postępowanie dowodowe i rozważył zagadnienia materialnoprawne, które pojawiły się w sprawie.

Wytykane Sądowi Rejonowemu uchybienia dotyczą zatem rozpoznania sprawy w sposób, który Sąd odwoławczy uznał za nieprawidłowy, z uwagi na konieczność ponownego przeanalizowania kwestii oznaczenia organu, który powinien w sprawie reprezentować Skarb Państwa. To, że Sąd Rejonowy - zdaniem Sądu Okręgowego - powinien ponowić analizę prawną tej kwestii, nie oznacza, że nie rozpoznał istoty sprawy.

Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej, postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (art. 382 k.p.c.) (zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z 13 października 2017 r., I CZ 90/17, niepubl. I z 29 września 2017 r., V CZ 58/17, nie publ.). W tej sytuacji to w postępowaniu apelacyjnym, które ma charakter merytoryczny – winny zostać zbadane kwestie, które nie zostały zdaniem Sądu Okręgowego w sposób wystarczający rozważone przez Sąd Rejonowy, a Sąd ten jest zobowiązany naprawić dostrzeżone wadliwości

i należycie zastosować prawo materialne (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 9 lutego 2017 r., III CZ 2/17, niepubl.; z 6 kwietnia 2017 r., IV CZ 139/16, niepubl.; i z 13 kwietnia 2017 r., I UZ 5/17, niepubl.).

Przeciwnie stanowisko Sądu Okręgowego odpowiada modelowi postępowania rewizyjnego i pozostaje w sprzeczności z merytoryczną, a nie jedynie kontrolną funkcją Sądu drugiej instancji. Sąd Okręgowy zanegował wprowadzić, by organem uprawnionym do reprezentacji Skarbu Państwa w sprawie o odszkodowanie za bezprawie legislacyjne był S.P.K., ale nie wskazał jaki organ jego zdaniem powinien reprezentować Skarb Państwa w niniejszej sprawie, przerzucając ten obowiązek bezpodstawnie na Sąd Rejonowy.

Ponadto, z motywów zaskarżonego rozstrzygnięcia nie wynika jaka była przyczyna zniesienia postępowania przed Sądem pierwszej instancji. Trafnie skarżący podkreśla, że zniesienie postępowania może mieć miejsce tylko w przypadku nieważności postępowania (art. 386 § 2 k.p.c.), której Sąd Okręgowy nie stwierdził, wydając orzeczenie kasatoryjne z powołaniem na przesłankę nierozpoznania istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.).

Niezależnie od powyższego podkreślenia wymaga, że prowadzenie postępowania z udziałem niewłaściwie oznaczonej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa – co do zasady - nie prowadzi do nieważności postępowania, a stanowi uchybienie procesowe, które może mieć wpływ na wynik sprawy (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 1999 r., III CKN 1239/98, OSNC 1999 r., nr 11, poz.191; z 24 marca 2011 r., I CSK 438/10, niepubl.; i z 28 marca 2017 r., II CSK 320/16, niepubl.). Nie ma także – co do zasady - podstaw do stwierdzania w takiej sytuacji nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony pozwanej możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). W sprawie niezależnie od tego jaka jednostka Skarbu Państwa jest właściwa do jego reprezentacji, stroną pozwaną jest bowiem Skarb Państwa, który brał udział w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 11 maja 1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999, nr 12, poz. 205).

Rzeczą Sądu drugiej instancji jest w takiej sytuacji prawidłowe oznaczenie jednostki organizacyjnej z którą wiąże się dochodzone roszczenie i jej wezwanie do wzięcia udziału w sprawie, przy jednoczesnym zwolnieniu błędnie oznaczonej

jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa. Brak przeszkód do dokonania tych czynności w postępowaniu apelacyjnym, nie dochodzi tu bowiem do podmiotowych przekształceń, które odnoszą się do różnych osób (art. 391 § 1 w zw. z art. 194 – 198 k.p.c.), a nie różnych *stationes fisci* tej samej osoby prawnej.

Uzupełnienie braku w zakresie właściwego określenia *statio fisci* powinno nastąpić na płaszczyźnie właściwej reprezentacji a nie legitymacji procesowej biernej, do której odwoływały się Sądy obu instancji. Stroną pozwaną jest bowiem każdorazowo Skarb Państwa i to niezależnie od tego, czy będzie reprezentowany przez Starostę Powiatu Kolskiego, czy Ministra Sprawiedliwości. Dopiero stanowisko zajęte przez właściwą jednostkę organizacyjną Skarbu Państwa i zakres podniesionych przez nią zarzutów może wpłynąć na ocenę, czy w pierwszej instancji doszło do rozpoznania istoty sprawy i w jakim zakresie konieczne jest przeprowadzenie postępowania dowodowego. W wyjątkowych przypadkach wadliwa reprezentacja Skarbu Państwa, od którego zasądzono w pierwszej instancji roszczenie, może stanowić podstawę nieważności z art. 379 pkt 5 k.p.c. Będzie to miało miejsce, gdy korzystny dla powoda wyrok przeciwko Skarbowi Państwa został wydany w sprawie, w której Skarb Państwa nie był reprezentowany przez właściwe *statio fisci*, lecz przez inną jednostkę organizacyjną, która nie dysponowała informacjami i dowodami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 18 grudnia 2023 r., III CZ 256/23, niepubl.).

Podkreślenia w tym kontekście wymaga, że zażalenie na orzeczenie Sądu drugiej instancji uchylające orzeczenie Sądu pierwszej instancji do ponownego rozpoznania nie jest środkiem prawnym służącym badaniu materialnoprawnej podstawy zaskarżonego orzeczenia, a poza zakresem kontroli Sądu Najwyższego pozostaje prawidłowość stanowiska prawnego sądu odwoławczego, co do *meritum*. Sąd Najwyższy w postępowaniu zażaleniowym bada jedynie prawidłowość dokonanego przez Sąd drugiej instancji wyboru między reformatoryjnym a kasatoryjnym sposobem rozstrzygnięcia sprawy (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 15 lutego 2013 r., I CZ 5/13, OSNC-ZD 2014 r., nr 1, poz. 4 i z 21 maja 2015 r., IV CZ 10/15, niepubl. oraz powołane w nich orzeczenia).

Usuwa się zatem spod kognicji Sądu Najwyższego badanie jaka jednostka organizacyjna powinna reprezentować Skarb Państwa w niniejszej sprawie.

Ubocznie dostrzeżenia wymaga, że Sąd Okręgowy wychodząc poza granice zaskarżenia (art. 378 § 1 k.p.c.) uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji w całości (k. 133), w sytuacji, gdy pozwany w apelacji zaskarżył, go tylko w części uwzględniającej powództwo (pkt I) i rozstrzygającej o kosztach postępowania (punkt III), nie obejmując zaskarżeniem punktu II rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego oddalającego powództwo w pozostałej części (k. 101-102).

Z przytoczonych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Orzeczenie o kosztach postępowania zażaleniowego pozostawiając Sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c.).

[A.T.]

[r.g.]